

**Теплова О. Ю. Шляхи формування готовності
майбутніх вчителів музичного фаху до творчої
самореалізації в системі мистецьких виконавських практик/**

**Теплова О. Ю. //Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник
наукових праць/ Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України.- Вип. 22 (1-
2017). – Ч.2. - Кам'янець-Подільський, 2017. – 15 с.**

УДК 378.016:786.8(073)

Теплова Олена Юріївна

***Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
музикознавства та інструментальної підготовки
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського***

***Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
21000, м. Вінниця, вулиця Острозького, 32.
Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского
21000, Город Винница, улица Острожского, 32.
Vinnitsa state pedagogical University named
after Mykhailo Kotsyubynsky
21000, Vinnitsa city, street ostroz, 32.***

**Шляхи формування готовності майбутніх вчителів
музичного фаху до творчої самореалізації в системі мистецьких
виконавських практик**

Тeplova Olena Yurievna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
musicology and instrumental training*

Ways of forming the readiness of future teachers of music specialty for creative self-realization in the system of artistic performing practices.

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження визначають готовність до творчої самореалізації особистості вчителя музики в умовах інструментального виконавства як складову суспільної свідомості, що відображає її активність, спрямовану на мистецьке вдосконалення особистості, її гармонізацію.

Необхідним елементом підготовки до мистецької діяльності є наявність теоретичної складової, що може слугувати підґрунтям адекватного аналізу, моделюванню, прогнозуванню творчих проявів особистості, засвоєнню і використанню ефективних креативних методик для вирішення художніх потреб особистості.

Особистість не може стати носієм творчої діяльності, якщо вона не буде здатною використовувати теорію, як передумову найбільш ефективного розв'язання практичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми творчої самореалізації особливо активно досліджується в останні роки, де кожний дослідник по-своєму вирішує питання „самореалізації” особистості. Розвиток особистості, згідно до творчої самореалізації розглядається у працях Л.С. Левченко, М.А. Недашковської, О.М. Олексюк, Н.А. Сегеди; проблема самовизначення, самореалізації особистості вирішується такими вченими, як Л.І. Анціферової, Ю.О. Грібовим, С.Б. Елконовим, Е.О. Клімовим, Л.В. Римар. Наприклад, Г.Г. Дилигенський вказував про необхідність зрушень у засобах пізнавальної діяльності у бік індивідуалізації, само здійснення на злиття зовнішньої і внутрішньої діяльності у самореалізації вказував І.Ф. Ведін. Він зазначав, що практичний процес перетворення зовнішнього світу й само перетворення, реалізація творчих планів, удосконалення

суспільних відносин і самовдосконалення є активною самореалізацією особистості у програмі розвитку людини.

В категорії самореалізації стикаються два русла – діяльність зовнішня і внутрішня; самореалізація особистості є момент взаємодії цих процесів, момент їхньої єдності. Отже, в житті людини настає момент, коли від режиму споживання, засвоєння, наприклад, так чи інших культурних цінностей вона проходить до оволодіння ними заради творення. Це – ідеал, який виступає як реальна мета. Тобто, саме творча діяльність є тією конкретністю, до якої сходять у процесі дослідження абстрактні категорії діяльності взагалі, і якими оперує власне філософія. Таким чином, сутність буття є самореалізація, а здійснюється вона у творчості, в утвердженні людиною себе.

Мета статті. Визначення системи мистецьких виконавських практик як ефективного фактору формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до творчої самореалізації у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Пізнання творчої ідеї формує самостійну творчу модель. А згідно принципів екстраполяції будь-яка якість, розвинена в окремій формі творчості, часом проявляється в інших. Тому сформовані творчі установки в усякій діяльності позитивно впливають на процес мислення в цілому. При цьому їх прояв не оцінюється кількістю набутих знань, умінь та навичок, а перш за все динамікою їх розвитку, наскільки міцно, швидко, глибоко і легко відбувається їх засвоєння.

Класифікація цих якостей дозволяє виділити перші прояви творчих елементів, своєчасно зосередити увагу на їх розвитку, використати ефективні засоби для стимулювання творчої самореалізації, а також передбачає єдність емоційних і раціональних зусиль, визначальною рисою яких виступає конкретно чуттєвий та пізнавальний характер. Емоційний стан, викликаний спілкуванням з мистецтвом дає можливість доторкнутися до творчої установки митця збагнути його емоційно-

семантичний досвід та зробити набуті враження особистим багажем естетичної свідомості.

Твір мистецтва активізує творчу свідомість, викликає певні емоції і часто визначає саму можливість естетичного сприйняття, причому естетичне сприйняття забезпечується спеціальними педагогічними прийомами. Отже глибоке розуміння специфіки управління пізнавальною діяльністю – це визначення зовнішніх і внутрішніх умов, які забезпечують успішний розвиток самореалізації індивіда.

Основними компонентами будь-якої професійної діяльності є її пізнавальна сторона (рівень розумового розвитку, знання), характерологічні якості (емоційно-вольові, типологічні), а у діяльності майбутнього вчителя є формування педагогічного вияву особистості. Ця особливість полягає в тому, що знання, пізнавальна діяльність, звичка набувають педагогічного змісту. „До специфічно педагогічних внутрішніх якостей особистості молодого вчителя, – вказує В.В. Радул, – належать психологічна спостережливість, педагогічно об'єктивована, розподілена, стійка спрямованість уваги, оперативна пам'ять, здатність до художнього мислення, точність у формуванні знань].

Професія вчителя вимагає постійного оновлення методів та форм педагогічної та творчої діяльності, критичного самоаналізу і вияву дослідницьких якостей розуму. В основу цього покладено тезу про саморозвиток, заснований на творчому підході до педагогічної діяльності. А творчість – це вища форма психічної активності, самостійної здібності складати щось нове, оригінальне. Творчість залучає особистість до нової продуктивної діяльності в якій вона звільняється від життєвих стереотипів, застарілих правил і уявлень, отже, кожний може знайти свій шлях до самовиявлення. Творчість допомагає розкрити її внутрішній стан, думки, емоції, багатомірне сприйняття навколишнього світу.

Здібність до творчості пов'язана з загальним настроєм на пізнання й співпереживання. Тільки за цих умов достоїнства пам'яті, зору, слуху,

уяви можуть сприяти виникненню й реалізації задумів. Таким чином, розкривається залежність зростання спеціальних здібностей від багатогранності розвитку самої особистості.

Проблема творчості є предметом особливої уваги фахівців у галузі філософії, психології, педагогіки, логіки, культури, історії, інформатики, соціології, наукознавства тощо. Творче мислення своєю сутністю переплітається з проблемами свідомості, пізнання, передбачення, інтуїції, практики. Воно сприяє формуванню особистості як діяча суспільства: політика, науковця, педагога. Сьогодення ставить гостро проблему щодо створення умов на всіх рівнях освітянської ниви для формування готовності творчих особистостей, здатних до цілеспрямованої роботи по розвитку природних задатків.

З точки зору психологічної науки дослідження внутрішніх конфліктів є однією з важливих граней вивчення цього поняття. Самореалізація також є свідомим, цілеспрямованим опредмечуванням сутнісних сил, коли мета перетворюється в внутрішню детермінанту діяльності особистості. Однак розрив між сутністю та існуванням в різних соціальних умовах призводить до того, що людина не може реалізувати свій творчий потенціал і втрачає сутність художника. Процес розв'язання суперечностей, – підкреслює О.С. Конарський, – є ядром проблеми самореалізації. Він пише: „Людина історично вже й сама вправі узяти на себе функцію художника, але художника як багатої в своїх потребах людини, здатної взяти на себе тягар творчого вирішення тих суперечностей, які віками вирішувалися мистецтвом.

В наш час стратегія освіти відчуває потребу кардинальної модифікації і зміни орієнтації в бік толерантності та демократії і вимагає постійного розвитку, адаптування до змін, переоцінки цінностей. Передбачаючи рух і саморозвиток особистості, творче мислення стає життєвою необхідністю, чи не єдиним шансом, що допоможе вистояти і перемогти в умовах інформаційного і постінформаційного суспільства і тому не дивно, що так гостро нині постала проблема радикальної

модернізації освіти – галузі, що є творчою основою розвитку особистості. У своїй книзі І.А. Зязюн „Педагогіка добра: ідеали і реалії” зафіксував стан педагогічної самосвідомості і через конкретні портрети сучасників відтворив „колективний образ доби”. Книга І.А. Зязюна – це по суті, підручник педагогіки, у якому в життєвих реаліях постає процес виховання обдарованої особистості, її становлення, самоствердження.

Сучасні вимоги до вчителя музичного мистецтва – це наявність готовності до естетичного самовиховання. Саме ця властивість особистості майбутнього вчителя формується під час навчання у вищому педагогічному закладі і удосконалюється в процесі роботи у школі. Робота з учнями у позакласний час, а насамперед, на уроках музичного мистецтва, має творчий характер, передбачає вміння самостійно опрацьовувати методичний і науково-виконавський матеріал під час навчання і роботи в школі. Креативність мислення, музично-творча уява, готовність до естетичного виховання учнів формується під час самостійної роботи студентів, яка передбачає творчий і науковий пошук подальших дій майбутнього вчителя.

Одна з форм виконавства – умовно визначена як „бесіда у рояля” – передбачає вміння виконавця поєднати художню інтерпретацію музичного матеріалу з словесною анотацією за обраною темою. Цей вид виконавської діяльності здебільшого потребує самостійного опрацювання і синтезує в собі виконавські здібності, музикознавству обізнаність, ґрунтовні знання вікової психології, емоційно-образні властивості майбутнього вчителя, імпровізаційність і креативність дій, а також, вербально-аналітичні здібності особистості вчителя. Виконавські здібності учителя музики набувають розвитку у таких аспектах, як: удосконалення технічних можливостей; надбання емоційно-сенсорних вражень; довершеність інтелектуальних здібностей, необхідних для розвитку музично-творчої уяви, яка виводить виконавця-учителя на рівень творця під час донесення задуму композитора до свідомості учнів-слухачів. Музикознавча обізнаність також потребує інтенсивного

самовиховання для розвитку творчої уяви та світогляду виконавця до проблеми вірної інтерпретації обраних музичних творів, особливо для визначення стильових та жанрових ознак сучасної музики, яка може не мати певних традицій виконання. Також, музикознавча обізнаність озброює виконавця можливостями розширення розумового та мистецького світогляду, без якого неможливо засвоїти суміжні мистецтва, знання про які неодмінно пояснюють, органічно доповнюють певний музичний матеріал, пропонований для навчання.

Творчий процес самостійного засвоєння музичного і теоретичного матеріалу за обраною темою на попередньому етапі керується викладачем з основного інструменту. Викладач може запропонувати студенту опрацювати обраний матеріал за двома алгоритмами. За першим - поетапна робота над вдосконаленням музичного тексту: жанрові, стильові, технічні особливості виконання, художній образ та особисте відношення виконавця-студента при інтерпретації музичних творів. Другий алгоритм роботи над твором передбачає цікаву для слухача-учня пізнавальну словесно-образну анотацію вже опрацьованого музичного матеріалу. Розвиток музично-просвітницьких вмінь студентів на даному етапі складається з розуміння викладачем шляхів формування у них (студентів) вербально-аналітичних вмінь і навичок при виступі перед аудиторією. На першому етапі літературний матеріал опрацьовується за пропозицією і під керівництвом викладача; другий етап передбачає самостійну роботу студента з наступними керівничо-корекційними діями викладача.

Наявність вище обговорених якостей, умінь і знань передбачає (як їх синтез) формування креативності мислення майбутніх вчителів, як провідної складової в процесі розвитку у студентів музично-просвітницьких вмінь. Здатність до творчості, імпровізаційності дій, використання високих інтелектуальних здібностей визначає креативність особистості як одну з яскравих якостей гнучкого і конструктивного сприйняття, мислення і поведінки студента. Креативність мислення майбутнього учителя музики визначається як розвиток вмінь самостійного висунення проблем, їх нешаблонному вирішенню,

а, також, генерування великої кількості оригінальних музично-просвітницьких ідей. Формування навичок нестандартних дій при самостійному висуненні проблем і оригінальності прийомів їх вирішення сприяють розвитку креативного мислення особистості студента, як необхідної складової процесу розвитку музично-просвітницьких вмінь.

Виконавська практика як синтез концертно-публічної та організаційно-просвітницької майстерності включає в собі такі компоненти креативності майбутнього вчителя як музично-пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-творчий.

Формування вербально-аналітичних навичок передбачав розвиток мовно-декламаційних вмінь та аналітично-пізнавальних здібностей. Отже, за вище означеним, процес формування виконавчих навичок у студентів під час роботи над "виконавською практикою є активізуючим методом у розвитку в студентів музично-просвітницьких та виховательських вмінь. Наочно можна уявити діяльнісно-творчий процес формування виконавських навичок і розвиток музично-просвітницьких вмінь студентів музично-педагогічного факультету за схемою: виконавський досвід удосконалює музичні здібності та вербально-аналітичні навички, які, в свою чергу, розвивають художньо-творчу уяву та емоційно-мотиваційні компоненти. Все означене підвищує загально-інтелектуальний та музично-пізнавальний рівень, який формує креативність мислення, що, в свою чергу, прогнозує розвиток вмінь музично-просвітницьких та активізує діяльнісно-творчий компонент. Але, на нашу думку, цей процес має бути зворотнім: від виконавського досвіду – до музично-просвітницької та виховної діяльності, і, навпаки, – від діяльнісно-творчої реалізації музично-просвітницьких вмінь до удосконалення музично-пізнавального виконавського досвіду.

Отже, рівень сформованості інструментально-виконавських й організаційно-просвітницьких вмінь студентів оцінюється нами за наступними параметрами: педагогічні якості; музикознавча обізнаність; музично-психологічна характеристика.

Педагогічні якості передбачають наявність таких необхідних рис і вмінь,

як: педагогічний такт; комунікативні уміння; толерантність поведінки; креативність мислення; імпровізаційність педагогічних дій.

Музикознавча обізнаність визначається сформованістю таких необхідних здібностей і вмінь: художньо-виконавські навички; технічна підготовка; обізнаність в жанрових ознаках музичних творів; стильова типова орієнтація в світовій музичній спадщині; вербально-аналітичні вміння.

Музично-психологічний параметр виконавських організаційно-просвітницьких вмінь студентів передбачає сформованість таких якостей, як творча уява; емоційно-образні властивості; аналітичне мислення; пам'ять.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Дослідженням доведено, що студенти з середнім рівнем сформованості досвіду музично-виконавської діяльності виявили активність у проведенні музично-теоретичного і виконавського аналізу твору, освоєнні технології виконання та відтворення художнього змісту твору. Більшість студентів у процесі формуючого експерименту переглянула погляди на проблему готовності, змінила ставлення до ролі саморегуляції у діяльності музиканта-виконавця.

Таким чином, оптимальними психолого-педагогічними засадами, що забезпечують стимулювання процесу формування готовності майбутніх вчителів музичного фаху до творчої самореалізації, є розроблена система мистецьких виконавських практик, яка включає методи, педагогічні цілі, етапи та форми навчальної фахової діяльності, що складають численність структурних компонентів та їх взаємодію.

Література

1. Отич О. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту / Олена Миколаївна Отич // Мистецтво та освіта, 2008. - №2. – С. 13-17.
2. Радул В.В. Соціальна зрілість молодого вчителя. / В.В. Радул // – К.: Вища шк., 1997. – 269 с.
3. Тхагапсоев Х.Т. Образование: канун новой парадигмы. / Х.Т. Тхагапсоев // – М.: Просвещение, 1997. – С.5-24.

4. Фрицюк В.А. Поняття креативності майбутнього учителя музики. / В.А. Фрицюк // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип.6. – Ч.2. – Вінниця: ВДПУ, 2002. – С.128-130.

5. Щолокова О. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя / О.П. Щолокова. // – К.: ІЗМН, 1996. – 172 с.

6. Wilson C. The Musician as “Outsider” / Colin Wilson. // – San Bernardino (Calif): Bordo press, 1990. – 35 p.

Анотація

У статті розкрито аспекти мистецької виконавської практики, як чинника формування готовності майбутнього вчителя музичного фаху до творчої самореалізації, які акумулюють знання, вміння та навички з усіх фахових музичних дисциплін. Для отримання достовірних даних, якими визначаються успішність процесу формування готовності до творчої самореалізації, було створено програму.

У статті окреслені теоретичні та практичні аспекти дослідження проблеми формування готовності до творчої самореалізації студентів музично-педагогічного фаху в процесі навчання музичній спеціальності у вищому навчальному закладі.

Зміст і функції системи мистецьких виконавських практик відображають музично-педагогічну виконавську практику, яка поєднує технологічні аспекти побудови творчої діяльності студента (педагогічне планування, прогнозування, моделювання, реалізацію творчих проектів).

Шляхи формування готовності до творчої самореалізації майбутніх вчителів музичного фаху передбачали методику яка поєднує в собі методично-організаційні прийоми та способи побудови навчально-виховної роботи студентів з учнями, підготовку і проведення просвітницької роботи з ними. В їхні функції входило оволодіння музично-педагогічними виконавськими вміннями і навичками, методами роботи з учнями над інструментальними, вокальними, хоровими, вокально-

інструментальними творами, підготовка студентів до позакласної роботи, що становило органічну частину цілісного процесу формування готовності до творчої самореалізації. Пріоритетними орієнтирами такої навчальної діяльності визначалися: активна підготовка до просвітницької діяльності; широке використання різних форм музичної діяльності; активізація творчої педагогічної діяльності; заохочування студентів до продуктивної творчості.

Викладені орієнтири дозволили виявляти оперативну інформацію про стан навчально-виховної роботи і сприяли визначенню заходів з дидактичної корекції педагогічного процесу. Спрямованість до аналізу і контролю студентів давала можливість розкрити їхні творчі надбання та самостійність мислення у практичній творчій діяльності, яка виступала провідним фактором повноцінної професійної підготовки. Формування готовності студентів до творчої самореалізації забезпечується інтегративним підходом дослідників до опанування методиками музично-творчої діяльності, комплексним застосуванням їх у процесі виконавських видів практики - інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової, ансамблевої гри, організаційно-просвітницької, певних етапів закріплення знань, умінь і навичок, а також педагогічної практики, яка становить фронтальну перевірку кінцевих результатів сформованої готовності студента. Доведено навчальну продуктивність добутих результатів дослідження для подальшого вдосконалення музично-педагогічної теорії і практики в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: музично-творча діяльність, творча самореалізація, формування готовності до творчої самореалізації вчителя музичного фаху, музично-педагогічна виконавська практика.

Аннотація

В статье раскрыты аспекты художественной исполнительской практики, как фактора формирования готовности будущего учителя музыкального профессии к творческой самореализации, которые

аккумулируют знания, умения и навыки из всех профессиональных музыкальных дисциплин. Для получения достоверных данных, которыми определяются успешность процесса формирования готовности к творческой самореализации, было создано приложение.

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты исследования проблемы формирования готовности к творческой самореализации студентов музыкально-педагогической специальности в процессе обучения музыкальной специальности в высшем учебном заведении.

Содержание и функции системы художественных исполнительских практик отражают музыкально-педагогическую исполнительскую практику, которая сочетает технологические аспекты построения творческой деятельности студента (педагогическое планирование, прогнозирование, моделирование, реализацию творческих проектов).

Пути формирования готовности к творческой самореализации будущих учителей музыкального специальности предусматривали методику которая сочетает в себе методически-организационные приемы и способы построения учебно-воспитательной работы студентов с учащимися, подготовку и проведение просветительской работы с ними. В их функции входило овладение музыкально-педагогическими исполнительскими умениями и навыками, методами работы с учащимися над инструментальными, вокальными, хоровыми, вокально-инструментальными произведениями, подготовка студентов к внеклассной работе, что составляло органическую часть целостного процесса формирования готовности к творческой самореализации. Приоритетными ориентирами такой учебной деятельности определялись: активная подготовка к образовательной деятельности; широкое использование различных форм музыкальной деятельности; активизация творческой педагогической деятельности; поощрение студентов к продуктивному творчеству.

Изложены ориентиры позволили выявлять оперативную информацию о состоянии учебно-воспитательной работы и способствовали определению мер по дидактической коррекции педагогического процесса. Направленность к анализу и контролю студентов давала возможность раскрыть их творческие достижения и самостоятельность мышления в практической творческой деятельности, которая выступала ведущим фактором полноценной профессиональной подготовки. Формирование готовности студентов к творческой самореализации обеспечивается интегративным подходом исследователей к овладению методиками музыкально-творческой деятельности, комплексным применением в процессе исполнительских видов практики - инструментальной, вокальной, дирижерско-хоровой, ансамблевой игры, организационно-просветительской, определенных этапов закрепления знаний, умений и навыков, а также педагогической практики, которая составляет фронтальную проверку конечных результатов сформированной готовности студента. Доказано учебную производительность добытых результатов исследования для дальнейшего совершенствования музыкально-педагогической теории и практики в подготовке будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: музыкально-творческая деятельность, творческая самореализация, формирование готовности к творческой самореализации учителя музыкального образования, музыкально-педагогическая исполнительская практика.

Annotation

The thesis analyses the problem of formation the readiness to creative self-realization of the future Music teacher. In the paper the concept of formation of readiness to creative self-realization of the Music teacher is theoretically proved. The objectives and specific character, pedagogic conditions to ensure

effectiveness of this process are defined. Optimal psychological and pedagogical principles, that stimulate the process of formation of students' readiness to creative self-realization, fall into the elaborated system with its methods, pedagogic aims, stages and forms of education presenting the amount of structural constituents and their interaction. The analysis of scientific literature enables to characterize the contents of formation of students' readiness to creative self-realization and learn the structure of music pedagogic creativeness. The study of readiness state determines criteria and levels of formation and works out the ways of its improvement.

Scientifically distinguished structure of formation the students' readiness to creative self-realization is provided by means of combining motivation, information, definite orientation, estimation, and correction components, which in whole form the optimal organization of education. Formation of readiness to creative self-realization is regarded as the marker of aesthetic culture of Music teacher. The definition 'readiness to creative realization of the future Music teacher" was substantiated and formed on the basis of psychologic and pedagogic, philosophic and musicological sources, practical experience of student musical training.

This research paper confirms the determination of readiness to creative self-realization of the future Music teachers as a complex integrated formation, which presents the combination of acquired special knowledge, skills and habits that are necessary for realization of the music creative activity and revelation of the personal creative potential. The results of experimental methodics confirm the integration of worked out elements according to the contents and organization forms and methods of education that are presented as goal-oriented realized ones. Audience lectures, extra work on the type of professional training, mastery and pedagogic practice as the final stage of preparation to creative self-realization working with children form them.

Effectiveness of function of this determined system is provided by integration of its components on the basis of differentiation and

individualization of pedagogic influence. The interaction of elaborated methodical and organizational ways presents the methodics of formation of students' readiness to creative self-realization. Creation of theoretical and practical forms of the interpretation conception in the execution of vocal and instrumental compositions, variant use of components of creative tasks, independent educational concert-lecture activity are among them. Formation of students' readiness to creative self-realization was put into practice following the special pedagogic conditions. One of them is determination of pedagogic relations in creative collaboration between the teacher and the student, the student and the pupil as the positive aesthetic emotional background of creative self-realization.

The key words: creative self-realization, musical creative activity, formation of readiness to creative self-realization of the Music teacher, musical pedagogic practice, mastery practice (or technical skill practice).